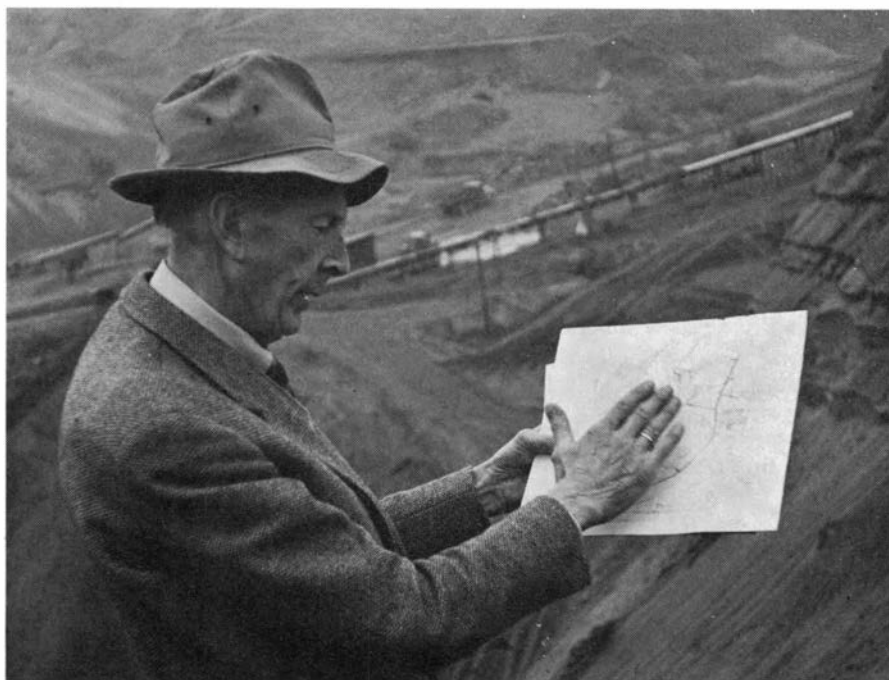


OLAF HOLTEDAHL

Minnetale holdt i Norsk Geologisk Forening
18. september 1975

JOHANNES A. DONS



Blandt danske geologer sprer seg nå et stille budskap «Hellig Olaf er død». For dem, mot en bakgrunn av gammel administrativ og kulturell samhörighet mellom Danmark og Norge er sagakongen Olav den Hellige noe særpreget norsk, en som hele Norge samlet seg om og beundret, en som hadde ry langt ut over landets grenser, en hvis verk fikk betydning lenge etter han selv hadde endt sitt virke. Når derfor danskene seg imellom, mest i hemmelighet, kalte professor Olaf Høltedahl for Hellig Olaf var det i ærbødighet en heders-tittel. – Vi, som alltid har hatt ham i vår krets har ennå vanskelig for å se hans liv og innsats i det rette, store perspektiv, men vi vet vi har mistet vår nestor i faget, en som tilhørte fortidens heroiske polare gullalder og allikevel inntil nylig tumlet med brennaktuelle, nærmest fremtidige problemer, en av Norges store ènere i geologien, kanskje den siste.

Selv hadde jeg den lykke å få samarbeide med Høltedahl i mange rike år, og i den grad at han ved flere anledninger kallte meg en av sine «åndelige sønner». Det vil allikevel ikke være riktig her å ordlegge seg i stilen «fra sønn til far» – Høltedahl tilhørte oss alle.

Den som på grunnlag av Hortedahls mer enn 250 vitenskapelige og populærvitenskapelige skrifter, hans dikt og tegninger en gang vil danne seg et bilde av mannen selv, hans livssyn og drivkraften i ham, vil finne stoff hist og her, som f.eks. i «Vår forunderlige klode» (1942), hvor han skriver: «Besjelet av trangen til å klare opp i det ukjente, til å søke sannheter, prøver forskningen å rydde veien framover, stykke for stykke, i stadig og utholdende arbeide. En fordypelse i de spørsmål naturen selv stiller oss der vi ferdes ute i det fri, vil berike sinnet, som ferdene styrker vår kropp.» Og Hortedahl sier videre: «Selv står en med en følelse av takknemlighet over å ha fått lov til å være med i arbeidet med å kaste et og annet lysstreif over naturens mangfoldige, vidunderlige verden – med å trekke til side litt av det tidenes tåkeslør som gjemmer en utviklingsgang mer eventyrlig enn noe eventyr.» I samarbeide med Hortedahl, følte vi hans elever, sterkest hans sannhetssøken, hans kritikk av det lettjøpte, dårlig begrunnede, hans absolutte krav om faglig rettferd. I dette inngikk også respekten for, og kravet til, det skrevne ord, og det gjaldt såvel hans egne som andres manuskripter og avhandlinger. Enkelte har moret seg med å trekke frem fra hans avhandlinger tunge og lange setninger, fylt av innskutte ledd. Han var oppmerksom på dette selv, og skriver et sted i «Norges Geologi» at det nok i språklig henseende kan reises berettiget kritikk. Det er klart hvorfor hans språk ble slik – dels var det fordi han i begynnelsen av sitt vitenskapelige virke brukte tysk, kjent for tung setningsbygning, som uttrykksmiddel, – dels og mest fordi han i sannhetens navn følte han måtte ha med alle reservasjonene og få gitt dem æren som hadde bragt saken dit den da sto. Men når dette er sagt må vi ikke glemme bl.a. hans letteste geologiske reisebeskrivelser og mange, mange artikler som har fengslet brede lag av folket.

De seneste år var for Hortedahl i stor grad minnenes år, hvor han med glede berettet fra et langt og rikt liv, og ga opplysninger han mente var verdifulle og ikke måtte gå tapt med ham.

*

Olaf Hortedahl var født 24. juni 1885 i Oslo, tok artium 1903, og ble cand. real. 1909 med bifag fysikk, kjemi, zoologi, botanikk og hovedoppgave som ble trykt samme år under tittelen «Studien über die Etage 4 des norwegischen Silursystems beim Mjøsen». Hans første avhandling i Norsk Geologisk Tidsskrift kom året etter og har tittel «Über einige norwegischen Ole-niden». I den tid han var universitetsstipendiat 1910–14 tok han dr. graden på den annen av to avhandlinger: «Zur Kenntnis der Karbon-ablagerungen des westlichen Spitzbergens.» Begge grunnet i undersøkelser 1909, 10 og 11 hvor han var deltaker i Norske Statsunderstøttede Spitsbergen-ekspedisjoner. Som dosent (1914–20) og samtidig statsgeolog (1916–20) var Finnmark hans viktigste jaktmark, med utbyttet presentert i skrift og tale, mest fullstendig i den store NGU-avhandlingen «Bidrag til Finnmarkens geologi» (1917). Da var han allerede langt inne i et rikt og variert populærvitenskapelig forfatterskap som fortsatte livet ut, med geologiavsnitt i bygdebøker, utallige

artikler i aviser og skrifter av ulike slag, radio osv. «Kristianiatrakten gjennom svundne perioder» var allerede kommet i 1912 og ikke uten stolthet tenkte han senere tilbake på en geologisk tegneserie for barn han hadde gående en periode i dagsavisen «Tidens Tegn» i begynnelsen av 20 årene, kanskje en detalj, men egentlig et opplegg forut for sin tid. I mange, mange årtier har det i folks bevissthet vært likhetstegn mellom geologi og Olaf Høltedahl.

Som nyutnevnt professor i historisk geologi (1920) sto han foran kanskje den største og mest mangfoldige utfordringen i sitt liv – organisering og ledelse av Den norske Novaja Zemlja-ekspedisjon til en nærmest ukjent, ødslig landbue med lengde som fra Oslo til Lofoten omgitt av «havenes iskjeller». Høltedahl sier et sted «Vår ekspedisjon hadde en mektig støtte, den beste noen kunne ha: Fridtjof Nansen». Nansen var jo også hans store forbilde. Og Nansen skrev ved samme anledning om Høltedahl de kjente ord: «Jeg minnes intet tilfelle hvor mann er gått bedre rustet til en forskningsferd i det ukjente, enn ham.» Ekspedisjonen som ble gjennomført i 1921 og omfattet bl.a. en slitsom sledeferd uten hunder, var velykket og resultatene kom raskt i en tre binds beretning dels skrevet og ellers redigert av Høltedahl.

Det er nærliggende her å minne om hvordan Høltedahl drev planmessig trening som idrettsmann i studiedagene og senere. Han hadde en stor plass i Oslostudentenes idrettslag og er tildelt Norske Studenters Idrettsforbunds hederstegn i gull.

Etter Novaja Zemlja fulgte i 1922 israndterrasse-studier på Romerike, tildels fra hesterygg. Med erfaring fra polartraktene utviklet han her en sammenhengende serie detaljerte, men samtidig storstilete «bilder» fra istidens avslutning. Avhandlingen forelå i 1924 og nøyaktig 50 år senere, i 1974, sendte han ut sin siste avhandling som var over samme emne: «Noen glasi-fluviale israndavsetninger i den sydlige del av Glomma vassdragets (nåværende) dreneringsområde.» De mellomliggende 50 år var for ham et liv i uttrettelig forskningsvirksomhet, på mange måter selvforsakende, og vel også ihvertfall til tider, belastende for den nærmeste familie. Høltedahls bibliografi, trykt i NGT 54 (1974), gir et begrep om omfanget, allsidigheten og betydningen av hans virke, det samme gjør en liste på over 20 utenlandske vitenskapelige selskaper han på ærefullt vis var knyttet til. Av andre hedersbevisninger har han mottatt bl.a. Wollastone-medaljen fra Geological Society of London (1951), Leopold von Buch medaljen fra Deutsche Geologische Gesellschaft (1955) og så tidlig som 1929 Andréé medaljen fra Svensk Sällskap för Antropologi og Geografi. Alt beviser på hvordan Høltedahl i høy grad hadde bidratt til å plassere norsk geologisk forskning på en respektabel plass i geologverdens øyne.

Blandt høydepunktene i disse siste 50 års virke må nevnes Lars Christensens Antarktis ekspedisjoner 1927-31 som Høltedahl var med på å organisere, og hvor han selv deltok i den ene, med fartøyet «Norvegia» til bl.a. Syd Georgia, Syd Shetland, Graham Land. Videre permfossilene ved Sems-vann 1930-31 som vel var innledningen til de senere arbeider i Oslo-feltet

hvor Hortedahl som leder og med en flokk studenter om seg, overtok et emne etter professor W. C. Brøgger og innledet monografiserien «Studies on the igneous rock complex of the Oslo Region.» Senere fulgt i samme gate Geologisk kart 1 : 50 000 over Oslo og omegn, med tilhørende guidebøker på norsk og engelsk. I 1931-32 finner vi ham på skrape-tokt utenfor norskekysten og i 1933 kommer de innledende publikasjoner som i 1940 krones med det store dybderelieffkart over de norske kystfarvann med tilgrensende havstrøk. Her steg det undersjøiske Norge frem med markerte dyprenner langs kysten – grensen mellom landblokker og de mektige yngre sedimentmasser utenfor – trekk man vel ennå må utforske videre, for helt å forstå. La meg få nevne at innledningen til en utstilling i høst på «Sjølyst» i Oslo om oljevirksomheten i Nordsjøen, var et stort rom hvor det bare hang tre portretter. Det var Pontoppidan, Fridtjof Nansen og Olaf Hortedahl, – de menn som særlig hadde påpekt Nordsjøens verdi og økt forståelsen for de rikdommer den inneholder.

Kaledonide-interessen vokste tidlig frem i ham, via mange linjer ikke minst gjennom tillitproblemet han stadig var i kontakt med og ved kartlegging bl.a. i Trysil, Engerdal, nordenden av Randsfjorden, Oppdal, Sunddal og Trollheimen. Foreløpig utkrystallisert forelå saken i «kaledonide-arbeidet» han utga sammen med professor Bailey 1938 og i hans Correlation notes on Scottish-Norwegian Caledonian geology, 1939».

Dermed hadde han nærmest favnet hele landets geologi fra nord til syd – fra det eldste til det yngste og den tanken som lenge var modnet i ham – å utgi et omfattende verk «Norges Geologi» kunne realiseres. En tettpakket prøve kom alt i 1931 som «Hvordan landet vårt ble til» og senere er den kommet i nye utgaver. De siste krigsårene brukte han til å utarbeide manuskriptet til berggrunnsbindet i tobindsverket «Norges Geologi». Trykkingen begynte 1945 enda før annen del og de tilhørende kart var påbegynt. Verket utkom 1953. I ulike kretser og i mange sammenhenger har «Norges Geologi» hatt stor betydning. To grupper har beklaget seg – alle de som har funnet ut at verket raskt ble utsolgt og utlendinger som ville det skulle vært skrevet på engelsk, eller bli oversatt ikke bare til russisk. Med «Geology of Norway» som utkom i forbindelse med «21. internasjonale geologkongress, Norden 1960» stilnet en del av kritikken. Hortedahl var her redaktør og medforfatter.

Som professor i historisk geologi var han bestyrer av Det Geologisk-Paleontologiske Institutt opprettet 1921 med tilhold på Tøyen. Da fysikk-kjemi bygningen ble ferdig på Blindern flyttet han over, og fortsatte som instituttbestyrer frem til han falt for aldersgrensen 1956. Enda i mange år etter det, fikk han gleden av å arbeide i det nye geologibygget, som han hadde ivret så meget for skulle reises. Her har han representert kontinuiteten og bl.a. virket som skriftefar, mellommann og direkte megler i mange kinkige situasjoner fagfeller og institusjoner imellom.

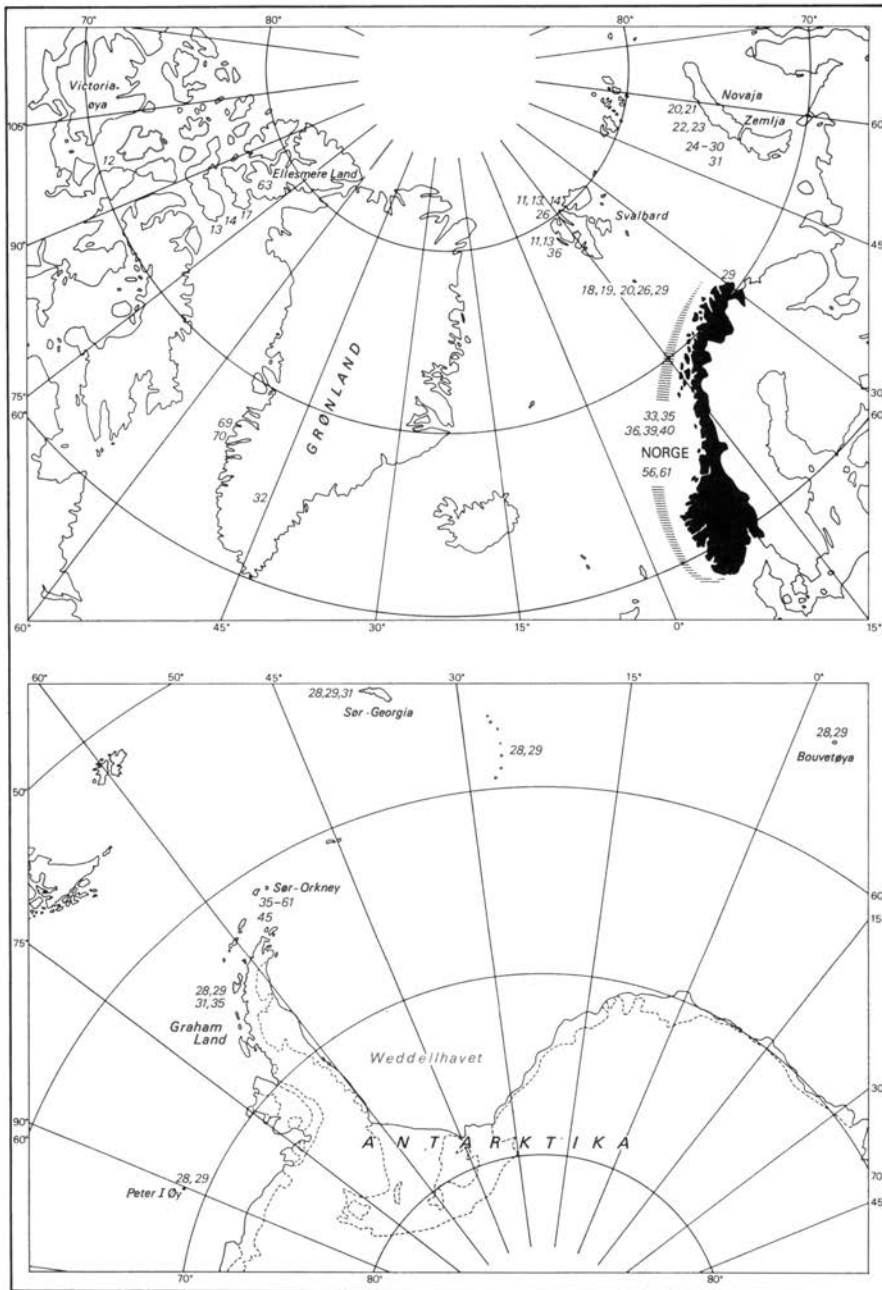
Som underviser hadde Hortedahl evner som gjorde det naturlig at studenter fra geologi- og geografihold villig samlet seg om ham. Nye studenter følte at han interesserte seg personlig for dem; og han ga oss småjobber vi vokste på, vi ble med i en stor familie. Ved forelesninger bandt han oss til-

hørere med bilder og steinprøver, men mest ved ord vi forsto. Med malende håndbevegelser formet han lagrekker, forkastninger og folder. En typisk Holtedahls forelesning er med en god slump av sannhet blitt beskrevet slik: Han begynte redegjørelsen om et profil borte ved vinduet, fortsatte gradvis over foreleserbenken og da forelesningen nærmet seg slutten var han selv havnet nede i hjørnet vis a vis, hvor han med godhjertete, kraftige hender formet diapiroir fra dypet. Rikest utfoldet han seg på ekskursionsjoner, utallige uformelle utflukter hverdagssettermiddager eller på søndager – og lengre turer til høyfjellet – og det var på en av disse «Gæa Norvegica» ble etablert i slutten av 30 årene, studentforeningen hvor han var det naturlige midtpunkt som storhøvding. Etter Gæamøtene var vi ofte invitert hjem til fest i hans kjeller.

Som formann i Professorforeningen var han under den tyske okkupasjon av Norge med på å utforme og skrive under de 43 organisasjoners henvendelse i mai 1941 til Reichskommissar Terboven, et brev som bidrog til å klargjøre det formelle grunnlaget for den norske motstandsbevegelsen under krigen. Han var preses i Videnskapsakademiet 1946 og senere visepreses. Han var redaktør av Norsk Geografisk Tidsskrift i 12 år før krigen og formann i Norsk Geografisk Selskap under hele krigen.

I Norsk Geologisk Forening, hvis formål er å spre kunnskap om norsk geologi, og hvor Holtedahls har vært et meget aktivt medlem og formann i flere perioder, første gang 1932 – vil jeg gjerne sitere fra hans forord til «Norges Geologi»: «Jeg slutter med å uttale håpet om at fremtiden vil gi norsk geologi muligheter for raskere enn før å kunne fylle sin del av den oppgave som både kulturellt og næringsmessig sett må stå som et selvsagt mål for enhver nasjon – å kjenne sitt land.»

Holtedahls døde 26. august 1975 i en alder av 90 år. Etter hans eget ønske fant bisettelsen sted i all stillhet – det var 2. september.



I Norsk Geologisk Tidsskrift nr. 54, 1974 (pp. 231–246) er professor Olaf Holtedahls bibliografi trykket.

For å gi et klarere bilde av den enorme spennvidde i professor Holtedahls arbeider – også rent geografisk – er det på kartene med to sifre merket av alle de viktigste stedene utenfor Norges fastland hvor professor Holtedahl har arbeidet. Sifrene angir årene når de publikasjoner som omhandler angjeldende område er kommet ut.

Re Professor Holtedahl's bibliography printed in *Norsk Geologisk Tidsskrift*, Vol. 54 (1974), pp. 231–246.

In order to show more clearly the enormous area covered in Professor Holtedahl's works, numbers are positioned on the maps at the most important places outside Norway where Professor Holtedahl has worked. They represent the years when his works dealing with the area in question were published.